

World Conference on Agricultural and Earth Sciences

Hosted Online from Istanbul, Turkey

Date: 20th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

O‘ZBEKISTONDA TABIIY RESURLARDAN OQILONA FOYDALANISHNING HUQUQIY ASOSLARI VA DOLZARB MUAMMOLARI

Turdiyev Nurbek Davronovich

Markaziy Osiyo atrof-muhit va iqlim o'zgarishini o'rganish
universiteti (Green University) magistranti

Hozirgi davrda iqlim o'zgarishi, global isish, yerlarning degradatsiyasi, biologik xilma-xillikning kamayishi hamda tabiiy resurslarning cheklanganligi dunyo hamjamiyati oldidagi eng dolzarb ekologik muammolar qatoridan o'rin olmoqda. Mazkur jarayonlar ekologik muvozanatni saqlash va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni nafaqat davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi, balki jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil sifatida qarash zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Kalit so'zlar: tabiiy resurslar, tabiiy resurslar huquqi, ekologik siyosat, ekologik huquq, davlat ekologik nazorati, suv tanqisligi, yashil hududlar, barqaror rivojlanish, ekologik madaniyat, huquqiy kafolatlar.

Shu nuqtai nazardan, tabiiy resurslar huquqi ekologik munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga soluvchi mustaqil huquq sohasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu huquq sohasi yer, suv, o'rmon, yer osti boyliklari, o'simlik va hayvonot dunyosi kabi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ularni muhofaza qilish hamda kelajak avlodlar manfaatlarini ta'minlashga qaratilgan huquqiy mexanizmlarni belgilaydi. Shu bois tabiiy resurslar huquqini takomillashtirish ekologik xavfsizlikni mustahkamlash, tabiiy resurslardan barqaror foydalanishni ta'minlash va davlatning ekologik siyosatini samarali amalga oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

World Conference on Agricultural and Earth Sciences

Hosted Online from Istanbul, Turkey

Date: 20th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Tabiiy resurslar huquqining asosiy tamoyillaridan biri yer, suv, oʻrmonlar, yer osti boyliklari, oʻsimlik va hayvonot dunyosini iqtisodiy foydalanish obyekti sifatida emas, balki davlat tomonidan muhofaza qilinadigan umummilliy boylik sifatida eʼtirof etishdan iborat. Mazkur yondashuv tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ularni muhofaza qilish va kelajak avlodlar manfaatlarini taʼminlashning huquqiy asosini tashkil etadi.

Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 68-moddasiga muvofiq, yer, yer osti boyliklari, suv, oʻrmonlar, oʻsimlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy resurslar umummilliy boylik hisoblanadi, ulardan oqilona foydalanish zarur hamda ular davlat muhofazasidadir (Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023). Ushbu konstitutsiyaviy norma tabiiy resurslardan foydalanish va ularni muhofaza qilish sohasidagi davlat siyosatining huquqiy poydevorini belgilaydi hamda ekologik xavfsizlikni taʼminlashning muhim kafolati hisoblanadi.

Soʻnggi yillarda urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, infratuzilma obyektlari qurilishi va antropogen bosimning ortishi natijasida yashil hududlarni saqlash masalasi dolzarb ekologik huquqiy muammolardan biriga aylandi. Shu munosabat bilan mamlakatimizda daraxtlar va butalarni muhofaza qilish, ularni noqonuniy kesilishining oldini olish hamda yashil hududlarni kengaytirishga qaratilgan qator normativ huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

Shunga qaramay, amaliyotda daraxtlarni noqonuniy kesish va yashil hududlarga zarar yetkazish bilan bogʻliq huquqbuzarlik holatlari uchrab turibdi. Bu esa mavjud huquqiy normalarning samarali ijrosini taʼminlash, davlat ekologik nazoratini kuchaytirish hamda ekologik qonunchilik talablariga rioya etilishi ustidan nazorat mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarurligini koʻrsatadi. Shu bois yashil hududlarni muhofaza qilish sohasida huquqiy javobgarlik

World Conference on Agricultural and Earth Sciences

Hosted Online from Istanbul, Turkey

Date: 20th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

choralarini kuchaytirish, ekologik nazoratni raqamlashtirish va aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda O'zbekistonda daraxt va butalarni noqonuniy kesish bilan bog'liq 2 328 ta huquqbuzarlik holati aniqlangan. Mazkur huquqbuzarliklar natijasida tabiatga 13,3 milliard so'm miqdorida ekologik zarar yetkazilgan hamda huquqbuzarlarga nisbatan 20,5 milliard so'mdan ortiq ma'muriy jarimalar qo'llanilgan. Noqonuniy daraxt kesish holatlarining eng ko'p qayd etilgan hududlari Toshkent shahri, Buxoro viloyati va Qoraqalpog'iston Respublikasi hissasiga to'g'ri kelgan (O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi, 2025).

Mazkur holatlar ekologik nazorat tizimini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatdi. Shu munosabat bilan daraxtlarni ko'chirib o'tkazish, sanitariya maqsadida butash hamda kesishga ruxsat berish tartibi yanada takomillashtirildi. Amaldagi normativ huquqiy hujjatlarga muvofiq, davlat ahamiyatiga ega yirik investitsiya va infratuzilma loyihalarini amalga oshirish jarayonida daraxtlarni kesishga faqat belgilangan tartibda vakolatli davlat organlarining ruxsati asosida yo'l qo'yiladi. Shuningdek, ekologik huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik kuchaytirilib, noqonuniy daraxt kesish holatlari bo'yicha jarimalar miqdori sezilarli darajada oshirildi. Mazkur choralar yashil hududlarni saqlash, biologik xilma-xillikni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Suv resurslarini muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanishni ta'minlash O'zbekistonning ekologik siyosati hamda tabiiy resurslar huquqining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Iqlim o'zgarishi, aholi sonining ortishi, iqtisodiyot tarmoqlarida suvga bo'lgan talabning oshishi va transchegaraviy suv

World Conference on Agricultural and Earth Sciences

Hosted Online from Istanbul, Turkey

Date: 20th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

resurslariga qaramlik Markaziy Osiyoda suv xavfsizligini ta'minlashni dolzarb masalaga aylantirmoqda.

Mutaxassislarning prognozlariga ko'ra, iqlim o'zgarishi ta'sirida Amudaryo va Sirdaryo havzalarida suv oqimining kamayishi kuzatilishi mumkin. Rasmiy baholashlarga ko'ra, zarur moslashuv choralari amalga oshirilmagan taqdirda, 2030-yilga borib O'zbekistonda yillik suv taqchilligi taxminan 15 milliard m³, 2040-yilga kelib esa 22 milliard m³ gacha yetishi mumkin. Mazkur holat qishloq xo'jaligi, sanoat va oziq-ovqat xavfsizligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi bilan birga, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga ham sezilarli xavf tug'diradi.

Shu sababli O'zbekiston Respublikasining suv qonunchiligida suv resurslaridan samarali foydalanish, suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish hamda suv iste'moli samaradorligini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Xususan, tomchilatib va yomg'irlatib sug'orish tizimlarini keng qo'llash, suv hisobini raqamlashtirish va integratsiyalashgan suv resurslarini boshqarish tamoyillarini amaliyotga tatbiq etish suv tanqisligini yumshatishda muhim ahamiyat kasb etadi (O'zbekiston Respublikasi Suv kodeksi).

Tabiiy resurslar huquqining asosiy tamoyillaridan biri "ifloslantiruvchi to'laydi" tamoyili hisoblanadi. Mazkur tamoyilga ko'ra, atrof-muhitga zarar yetkazgan jismoniy yoki yuridik shaxs yetkazilgan ekologik zararni qoplash hamda qonunchilikda belgilangan javobgarlik choralarini o'z zimmasiga olishi shart. Ushbu tamoyil xalqaro ekologik huquqning asosiy prinsiplaridan biri bo'lib, O'zbekiston Respublikasining ekologik qonunchiligida ham o'z ifodasini topgan. Amaldagi qonunchilikka muvofiq, ekologik huquqbuzarliklar uchun ma'muriy, fuqarolik huquqiy va jinoiy javobgarlik choralari nazarda tutilgan. Bu esa tabiiy resurslarni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash hamda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim huquqiy mexanizm sifatida xizmat

World Conference on Agricultural and Earth Sciences

Hosted Online from Istanbul, Turkey

Date: 20th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

qiladi (O'zbekiston Respublikasining "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni, 1992).

Tabiiy resurslar huquqining asosiy tamoyillaridan biri "ifloslantiruvchi to'laydi" tamoyili hisoblanadi. Mazkur tamoyilga ko'ra, atrof-muhitga zarar yetkazgan jismoniy yoki yuridik shaxs yetkazilgan ekologik zararni qoplash hamda ekologik qonunchilikda belgilangan javobgarlik choralari o'z zimmasiga olishi shart. Ushbu tamoyil xalqaro ekologik huquqning asosiy prinsipi sifatida e'tirof etilgan bo'lib, O'zbekiston Respublikasining ekologiya sohasidagi normativ huquqiy hujjatlarida ham o'z aksini topgan.

Amaldagi qonunchilikka muvofiq, ekologik huquqbuzarliklarni sodir etgan shaxslarga nisbatan ma'muriy, fuqarolik huquqiy va jinoiy javobgarlik choralari qo'llaniladi. Xususan, ekologik talablarni buzish natijasida atrof-muhitga jiddiy yoki tiklab bo'lmaydigan zarar yetkazilgan hollarda aybdor shaxslar O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida belgilangan tartibda jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin. Mazkur huquqiy mexanizmlar tabiiy resurslarni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash hamda ekologik huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi (O'zbekiston Respublikasining "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni, 1992; O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi).

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda tabiiy resurslardan oqilona foydalanishning huquqiy asoslari ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror rivojlanishga erishishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi. Tahlillar natijasida ekologik qonunchilikni takomillashtirish, tabiiy resurslardan foydalanish ustidan davlat nazoratini kuchaytirish hamda suv va o'rmon resurslarini boshqarishda zamonaviy huquqiy mexanizmlarni joriy etish zarurligi aniqlandi. Shuningdek, ekologik huquqbuzarliklarning oldini olish, suv tejovchi texnologiyalarni keng qo'llash va ekologik javobgarlik tamoyillarini izchil amalga oshirish tabiiy

World Conference on Agricultural and Earth Sciences

Hosted Online from Istanbul, Turkey

Date: 20th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

resurslarni muhofaza qilish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur chora-tadbirlar ekologik barqarorlikni ta'minlash, tabiiy resurslarni kelajak avlodlar uchun asrab qolish hamda mamlakatning ekologik siyosatini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni. 1992-yil 9-dekabr, yangi tahrirlari bilan.
3. O'zbekiston Respublikasining Suv kodeksi. – Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasining O'rmon kodeksi. – Toshkent.
5. O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi. – Toshkent.
6. O'zbekiston Respublikasining "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi Qonuni.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yashil hududlarni muhofaza qilish va daraxtlarni kesishga moratoriy joriy etish hamda ularni yanada kuchaytirishga oid farmon va qarorlari.
8. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi. O'zbekiston Respublikasida ekologik holat to'g'risidagi milliy hisobot. – Toshkent, 2025.
9. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. O'zbekiston Respublikasining atrof-muhit va tabiiy resurslar bo'yicha statistik to'plami. – Toshkent, 2025.